

եփելու է, ինչուան որ ալ չպրճպրճայ, երեսը շիտակ ըլլայ, մէջտեղն ալ թափանցիկ կտոր մը երևնայ. ան տեսն պէտք է թողուլ որ պաղի: Խալկինէն հանելէն ետքը նորէն հալեցնելու է՝ մէջը իրեք տրամբորակ դնելով. և քիչ մը եռալէն ետե՝ երեսը կապած սև փրփուրը առնելու է:

Բ. Պատրոյգներուն կէսը բամբակ՝ կէսը դերձան պիտի ըլլայ, և ալքոուլով քիչ գինիի ոգիքով լուծուած քափուրի ու ճարպի մէջ թրջելու է զանոնք: Եսանկ որ ըլլայ՝ մոմը ամենեւին չվազեր, և կրկին կը դիմանայ կ'ըսեն:

Վանի մը տարի է որ փայտէ պատրոյգներ սկսան շինել: Եւ փայտէ պատրոյգ ունեցող ճրագները մեղրամոմի չափ լոյս կուտան, հաստատուն ու հաւասար բոց մը կը հանեն, ամենեւին չեն ցատքեր ու չեն վազեր: Եւ պէտ և առջի հնարողները ուզեցին աս գիւտը ծածուկ պահել, բայց ետքերը իմացուեցաւ. մենք ալ գէթ իբրեւ հետաքրքրական բան մը հոս կը դնենք:

Նոր հնարուած ճրագներուն տարբերութիւնը միայն իրենց պատրու գին վրայ է. վասն զի ասոնց պատրոյգը՝ վրան բամբակ պըլած փայտի շիւղ մընէ: Եւ մէն տեսակ խէժոտ փայտերէ պատրոյգ կրնայ շինուիլ. բայց ամենէն աղէկը նոր կտրած կարմիր եղևինն է՝ քանի որ դեռ եղը ցնդած չէ: Նախ ընտրելու է ծառին մէկ տարուան շիւղերը, ու կեղևները վրայէն սկըրդելով՝ դանակով մը քերթելու ու թողուլ է որ չորնայ. հաստութիւնը յարդի շիւղէ մը աւելի պիտի չըլլայ: Ետքը չմանուած բամբակը աղէկ մը սանտրելու ու ծանր գլանով ճղմելու է որ տափկի. ան տեսն շիւղերուն վրայ պըլելու ու հալած մեղրամոմի մէջ թաթխելու է: Եւ փայտէ պատրոյգները բամբակ պատրոյգներուն պէս՝ ապակէ կաղպարներուն մէջ դնելով ճրագ կը թափեն. միայն թէ շիւղերը շիւղ շիտակ պէտք է ըլլան, բամբակն ալ կունտեր

չունենայ: Երեւնայ թէ բամբակի տեղ փայտ գործածելը այնչափ չահաւոր պիտի չըլլայ, որովհետեւ բամբակն ալ շատ սուղ բան մը չէ. ո՛ր թողունք որ փայտէ պատրոյգ շինելու համար ալ երկայն բարակ գործողութիւններ պէտք են. ասկէ կ'իմացուի թէ ծախքը աւելի ալ չըլլայնէ, բամբակի ծախքին կը հաւասարի:

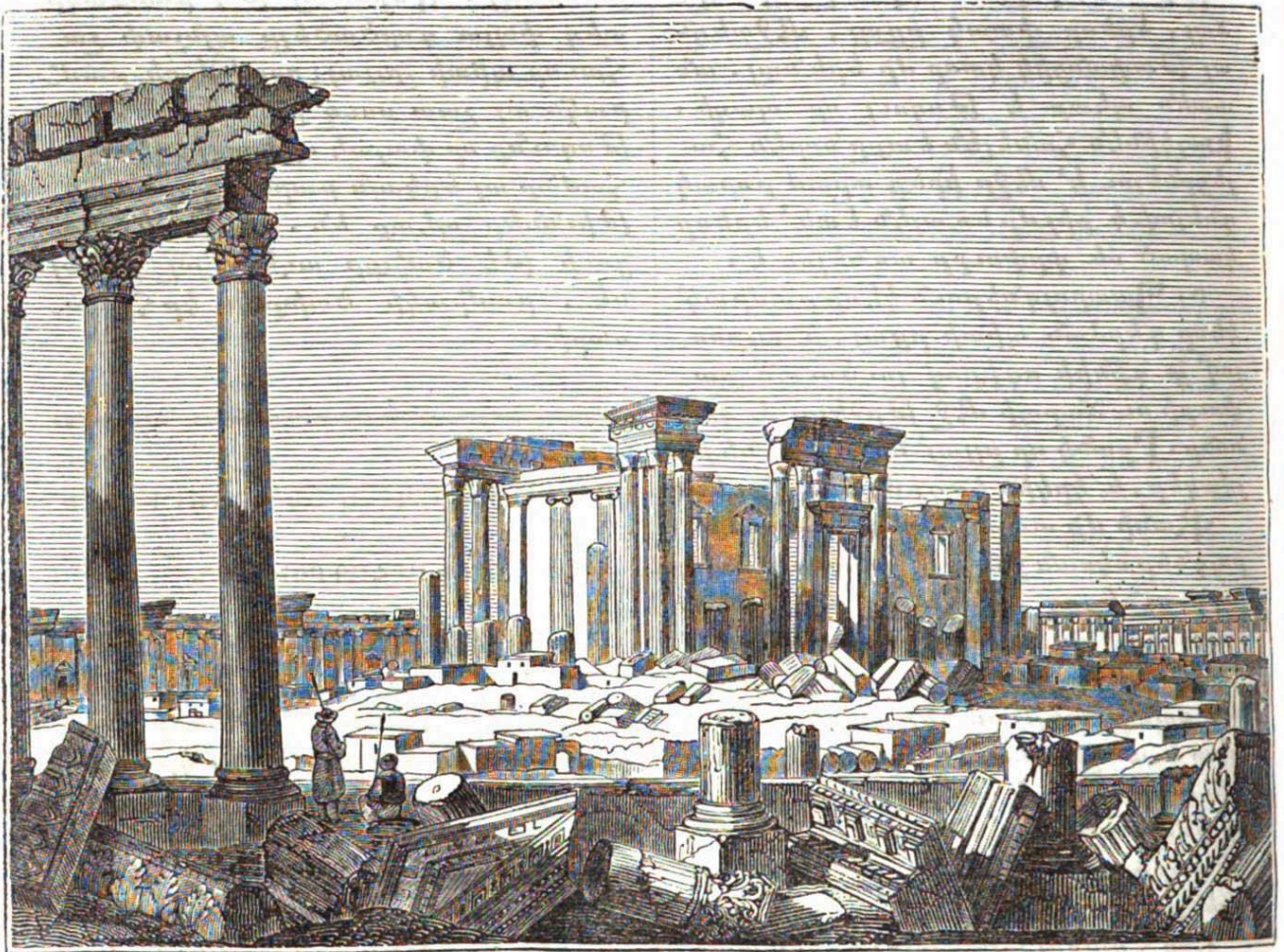
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՎԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պալմիրա:

ԵՍԻՍՅԻ պատմութիւնները կարգալու ատեն երբոր մարդս կը տեսնէ հին ատենի ազգաց ու քաղաքներուն մեծութիւնն ու հարստութիւնը, հաւտալիքը չգար թէ իրաւցընէ այնպիսի մեծամեծ ազգեր ու փառաւոր քաղաքներ եղած են հոն ատենով. վասն զի կընայի որ հիմա խիստ խեղճ բաներ են ան քաղաքները և անոնց մէջ բնակած ազգերուն մնացորդները: Եւ զէկ որ այսպիսի մեծութիւններուն հետքը բոլորովին չէ վերցուած աշխարհիս երեսէն, հապա տեղ տեղ մեծամեծ աւերակներ մնացած են որ մարդուս միտքն ու աչքը կը յափշտակեն: Եսանկ են՝ Նինուէի, Նաբեւոնի, Լիբատանայ, Պերսեպոլիսի, Նաւհայ, Երուսաղէմի, Երտաշատու և Նինի աւերակները. և աս մտքով գըրած է Վոլնէյ գաղղիացին ան գեղեցիկ խորհրդածութիւն Պալմիրա քաղքին աւերակներուն վրայ, որ մենք օրագրիս Բ հատորին մէջ թարգմանած դրինք՝ հիմա նոյն աւերակներուն համառօտ ստորագրութիւնն ալ ընենք:

Պալմիրա քաղաքին աւերակները

Պալմիրայի արեգախան քաճարը :

Հիմա աւազուտ անապատի մը մէջ են, որ անծայր ովկիանոսի կը նմանի, ու կարծես թէ մարդու ոտքը ոչ երբեք կոխեր է ան տեղուանքը : Լնկէ ինչուան Լփրատ գետը տխուր միայնութիւն մը պատած է, ու ամենէն մօտ կտորը վաթսուէն մղոն տեղ է գէպ 'ի արեւելեան հիւսիս . իսկ հարաւէն ինչուան 180 մղոն տեղ, այսինքն ինչուան Հալէպ, ուրիշ բան չտեսնուիր՝ բայց եթէ քանի մը ուղորմելի Լքաբացւոյ վրաններ . նոյնպէս ալ հարաւային արեւելեան կողմէն ինչուան Գամասկոս : Ս'ընկրական ծովուն մէջ Պալմիրայի մօտ եղած նաւահանգիստները ասոնք կը սեպուին . Տրապոլիս կամ Գարապուլոս, Բիւրիտոն կամ Պէրութ, Տիւրոս ու Սիդոն կամ Սուր ու Սայ-

տա, ամէնն ալ արեւմտեան կողմը . բայց ամենէն մօտը Հալէպն է : Իսկ գէպ 'ի հարաւ ան տխուր անապատին ընդարձակութիւնը հարիւրաւոր մըղոն է :

Օարմանալին աս է որ Պալմիրա քաղաքին պատմութիւնն ալ խիստ յայտնի չէ : Լքտուածաշունչը կ'ըսէ թէ Սողոմոն անապատին մէջ թատմոր քաղաքը շինեց . շատ հաւանական կարծիք է որ թատմոր ըսածը աս Պալմիրա քաղաքն ըլլայ, ինչպէս որ կը հաստատէ Յովսէպոս . կ'երեւայ թէ աս երկու անունն ալ, այսինքն թատմոր ու Պալմիրա, նոյն մէկ անունն են . վասն զի թատմոր բառը եբրայեցերէն արմաւենի ըսել է, Պալմիրա անունն ալ նոյնը կը նշանակէ ուրիշ լեզուներով . աս ալ ստոյգ է որ

հին ատեն աս քաղաքիս չորս դին արմաւենեաց անտառ մը կայ եղեր . թող որ ինչուան հիմայ ալ ան կողմերուն արաքացի բնակիչները թէտմոր անունը կուտան Պալմիրային :

Որովհետեւ Սողոմոն Վրիստոսէ հազար տարի առաջ է , Պալմիրան ալ հիմա 2845 տարուան քաղաք կ'ըլլայ . աս հնութիւնը կը հաստատեն նաեւ քանի մը աւերակները որ ինչուան հիմա կան : Վեղեցիկ ճարտարապետութեամբ շինուած շէնքերու մնացորդներուն մէջ ինչուան հիմա կը տեսնուին բլուր բլուր աւերակներ որ քաղաքին տներն են , վրանին հող լեցուած ու խոտեր բուսած : Բող կայ թէ Սողոմոնէ 400 տարի ետքը Վաբուքոդոնոսոր կործաներ է աս քաղաքը : Իսկ անցնելէն ետքը Պալմիրա քաղաքը դարձեալ նորոգուեցաւ : Կերէնայ թէ Սողոմոն անոր համար շինած է եղեր աս քաղաքը որ հրէաստանէն հնդկաստան գնացող ու եկող կարաւաններուն իջևան ըլլայ : Բայց աս քաղաքին պատմութիւնը որոշ կերպով չգիտցուիր ինչուան Վրիստոսէ 100 տարի առաջ , որ Սարկոս Լնտոնիոս կայսրը Պալմիրան կողոպտեց , պատճառ բերելով որ Պալմիրացիք օգներ են Պարթևներուն որոնց հետ հռոմայեցիք պատերազմ ունէին . բայց բուն պատճառը Լնտոնիոսի ագահութիւնն ու Պալմիրայի հարստութիւնն էր : Բնակիչները հռոմայեցւոց անցնելէն առաջ Լաբրատ գետին մէկալ կողմը փախուցեր էին իրենց հարստութիւնը . անոր համար աւարն ալ քիչ եղաւ :

Իսկէ կ'իմացուի որ Պալմիրան ինչուան Լնտոնիոսի իշխանութեան ատենը ազատ քաղաք եղած է , թէպէտ և մեծն Լքեքսանդր ու իր յաջորդները անոր տիրած ըլլան ատենով : Լպպիանոս , որ աս պատմութիւնը կը պատմէ , կ'ըսէ թէ ետքէն Պալմիրա քաղաքին բնակիչները հռոմայեցւոց կողոպուտը ետ առին՝ հնդկաստանի ու Լքաբիոյ վաճառքները անոնց տե-

ղը տալով :

Իսկէ ետքը ինչուան Վրիստոսի երրորդ դարը Պալմիրայի վրայ յիշատակութիւն մը չգտնուիր : Վաղէնոս ու Լքրեղիանոս կայսերաց ատենը Պալմիրայի Օկենոբիա թագուհին հռոմայեցոց դէմեւաւ , ու Լքրեկեան ինքնակալուհի անուանեց ինքզինքը . յաղթուեցաւ Լքրեղիանոսէն ու բռնուեցաւ , ու գերիի մը պէս հռոմ բերուելով՝ Լքրեղիանոսի յաղթանակին մեծ զարդը եղաւ : Պալմիրացիք Լքրեղիանոսի դէմեւաւ . վասն զի անիկայ առջի բերան քաղցրութեամբ վարուեր էր հետերնին , ետքը խստութեամբ երթալով ինչուան իրենց կանայքը տղաքն ու ծերերն ալ թրէ անցուց : Ետքը արեգական տաճար մը շինել տուաւ , մնացած քաղաքացւոց ալ հրաման տուաւ իրենց քաղաքը շինելու . բայց յայտնի է թէ աւելի դիւրին է կործանելը քան թէ շինելը : Վիսկղէտիանոս փուճ տեղը աշխատեցաւ աս քաղաքս զարդարելու քանի մը շէնքերով որ ինչուան հիմա կան՝ վրանին լատիներէն արձանագրութեամբ : Յուստինիանոս կայսրը ասոր պարիսպները նորոգեց ու մէջը զօրք դրաւ . բայց Պալմիրայի վաճառականութիւնը ընկած ըլլալով իրեն փառքն ալ գնաց , ու ան փառաւոր շէնքերն ու կռատունները կամաց կամաց կործանելով՝ գաղանաց բոյն դարձան :

Բենիամին թուտեւացի անունով հրեայ ճանապարհորդ մը 1172^ն Պալմիրա գնացեր է ու 2000 հոգիի չափ իր ազգէն բնակիչ գտեր է եղեր հոն : Թէտմոր անուամբ աս քաղաքս կը յիշատակէ նաեւ Լպպիւֆէտա արաքացի աշխարհագիրը 1325^ն : Իսկ Լքրոպացիք գրեթէ բոլորովին մոռցած էին աս քաղաքը , ինչուան որ 1678^ն քանի մը անգղիացի վաճառականներ հալէպ քաղաքին բնակիչներէն տեղեկութիւն առնելով՝ ելան գնացին Պալմիրայի աւերակները տեսնելու : 1691^ն ուրիշ քանի մը Լնգ-

ղիացիք ալ գնացին, և որովհետեւ բոլոր աւերակէր ու բնակելու տեղ չէին կրնար գտնել՝ հազիւ չորս օր կեցան հոն : Ինկէ ետքը շատ եւրոպացի ճամբորդներ Պալմիրա քաղաքը տեսնելու գնացին . բայց Ս ուտ, Պուվըրի ու Տոքլինս անունով Ինգլիացիք ամենէն աւելի մանրամասն տեղեկութիւն տուին հիմակուան աշխարհագէտներուն աս քաղաքիս վրայ, և իրենց գիրքը Լոնտրոն քաղաքը տպուեցաւ 1753ին, մէջը 57 հատ գեղեցիկ պատկերներով :

Պալմիրայի աւերակները արեւելեան հարաւէն գէտ 'ի արեւմտեան հիւսիս մէկ մղոն ու կէս տեղ բռնած են ուղիղ գծի վրայ : Բրեւելեան ծայրն է աս աւերակներուն մէջ ամենէն երեւելի շէնքը . կ'երևնայ թէ արեգական տաճարը աս է : Տաճարին դիմացը մեծ գաւիթ մը կայ քառակուսի, ամէն մէկ կողմը 600 անգղիական ոտք երկայնութեամբ . ասոր մեծ դուռը արեւմտեան կողմը կ'իյնայ : Ինչ գաւթին մէջ բնակած են Բրաբացիք երեսուն տունի չափ . տաճարին արեւմտեան կողմը տաճկի մզկիթ մը կայ՝ ան ալ խարխլած : Վիշ մը անդին է քաղաքին փառաւոր կամարը, ուսկից կը մտնես մէկ հրապարակ մը որ 4000 անգղիական ոտք երկայնութիւն ունի, ու ծայրը գերեզմաննոց մը կայ : Պալմիրայի այլեայլ շէնքերուն մէջ քրիստոնէից եկեղեցի մըն ալ կայ . անկէ զատ՝ քաղաքին արեւմտեան կողմը ուրիշ բարձր շէնք մը կայ շատ փառաւոր, որ Վիսկղէտիանոսի շինածը կը կարծուի :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՏ ՎԱՍԱԿԱՅ

ԵՒ

ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՅ

Ո՞ր ուրուք կեանք չըքեղ և մահ երջանիկ Քան զոր ձօնեն երկնից ողբովք հայրենիք .
Յաստեղս ուրի ստոր անմահ կեցցէ նա յաւերժ,
Լընու զաշխարհս և զգարս նորին անուն պերճ :
— Իսկ հայրենեաց որ 'ի սիրոյն իցէ վեհալ,
Տուգանս աստէն, և անդ կրեսցէ երաշխեպ :
Ո՛վ երկոցուն տեսող Մասեաց 'ի կատար
Հայրենականդ Ոգի, լարեա զիմքընար :

Ա .

Ի բարձրաճեմն հասեալ դէտ ակն արևուն
Շանթս արձակէր 'ի կապարճէն հրատեղաց
ՅԱպար երկրին ընդ ճանապարհ դալկադոյն,
Եւայր կոպճուտ խոպանն 'ի բոց փայլականց :
Ի տօթագին հրատէն յուղեղ շանթաճար
Ջոլիք զեռնոց յանապատին թափառկոտ
Ի ստորերկրեայն ճեպէր 'ի մուծն իւր դագար,
Սոյք անհամբոյրք հերձանէին միայն ջօդ .

Հազիւ ծիծառնց վայրի զուղէշն իւր կարկամ
Ձօնէր սոճին իբրու արձան յաւերակ,
Յորոյ 'ի ստուերս առ մրաբոյն բարեկամ
Ոչ վայելեաց երբէք նըստեալ միայնակ :
Անդ երբէք ոչ հընչեցին քաղցր կարկաճք,
Անդ ոչ հողմիկ թէպէտ պանդուխտ էած թե,
Անդ ոչ ծաղկան ծաւիք 'ի վեր բացան աչք,
Եւ ժպտեցան ընդ արշալոյս, ընդ արև . . .

Այլ 'ի հեռուստ դեղնեալ փոշին վեր 'ի վայր
Ըզգրաստանին տայր նըմարել բեռնակիր,
Որք ճօճաւոր գըլնովք յանջատ գնային պար,
Եւ վարողաց խոնջ գիտէին գէմք զերկիր .

Իբրև կոճեղք ծըփեալք 'ի ծով լայնանիստ
Լստանգական երթայր անձնուր առ 'ի կամս,
Կամ զերթ խորհուրդք անկերպարանք որ ընդ մի
Տարուբերին սաղապաճեմք յունայն ժամս .

Եւ որպէս բուռն յանկարծածին նոր խորհուրդ
Ձի զօրացեալ տիրէ մըտաց առն ողջոյն,
Այնն յանկարծ փրփրերափս, ձաղկ ջերմն 'ի կուշտ
Անտուտո նըժոյգ սրավար ծախէր զգաշտն անհուն .

Ձեռն հեծելոյն յեց յանգըրուարն 'ի հուժկու,
Եւ աչք հազիւ ճանապարհին կային պիշ,
Լայն յասպարէզ խառնեալ մըտացն օգաջու
Եւ 'ի խորհուրդս ճախր առնոյր լուսանիշ .

Եւ մըրկավար թըւէր նըժոյգն 'ի չըղծայս,
Այնպէս սաստիկ էր տենչ 'ի սիրտ վարողին,
Մինչ հասարակ աւուր խարշափն յակամայս
Ծառոյն ձրգէր 'ի գոյգն ըզնա հովանին .

Գամ մի ընդ կողմն ելեալ քամէ զձիոյն բաշ,
Որով երբեմն 'ի յաղթուածանց ելեալ յորս
Յորժամ ը վանդ փողոյ զփուրն չմանց խառնէր վաշ,
Ձվահագն 'ի գաշաս յարուցանէր ահաւորս :

Եւ զոսկեկուռ լուծեալ ըղծագ ճակատուն
Գարգմանակաւ հրակէզ դիմացն հովածէր .
Մերթ յերկայնեալն յառէր յընթացս գրաստուն
Եւ մերթ յուղին զոր հաստանէլ մընայր գեռ :